

B i j l a g e

T o e l i c h t i n g   o p   h e t   a a n -
w i j z i n g s b e s l u i t   I J I s t
b e s c h e r m d   s t a d s g e z i c h t

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20
VAN DE MONUMENTENWET

IJLST (DRIJLST), gemeente Wymbriteradeel

Toelichting op het besluit tot aanwijzing
van IJlst, gemeente Wymbriteradeel,
tot beschermd stadsgezicht.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 037)
door een stippellijn omgrensde gebied.

RDMZ, januari 1985.

INLEIDING

IJlst, gelegen in het merengebied op enkele kilometers ten zuid-westen van Sneek, is één van de kleinere Friese steden. Ontstaan in de Middeleeuwen bij een knooppunt van waterlopen heeft de nezerzetting zich langs de oevers van Ee, Geeuw en Wijnerts verdicht en uitgebreid tot een karakteristieke Friese waterstad. De verbondenheid met het water die voor vorm en functie zo bepalend is geweest komt ook thans in structuur en ruimtelijk beeld nog sterk tot uitdrukking. De herkenbaarheid van de historische ontwikkeling alsmede de huidige belevingswaarde van oud-IJlst motiveren de aanwijzing van de kom van IJlst als beschermd stadsgezicht.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Evenals het naburige Sneek bevindt IJlst zich in het grensgebied tussen de massieve kleilanden van de voormalige Middellzee en de laagvenen van zuid-oost Friesland. In dit gebied, ten zuiden van de terpen van Westergo, is een bewoning van enige omvang eerst mogelijk na de bedijking van Zuider- en Middellzee, waarmee in de 10e eeuw na Chr. een begin wordt gemaakt. Voor het ontstaan van IJlst is bepalend geweest de aanwezigheid van een tweetal waterlopen, de Wijnerts ten noord-westen en de Geeuw ten noord-oosten, die de verbinding vormen tussen de Middellzee met het latere Bolsward en Sneek, en de Zuiderzee. Waar deze waterlopen bijeenkomen en in zuidelijke richting de Suder-Ee of "IJ-leke" vormen ontstaat in de 11e eeuw de boeren- en handelsnederzetting IJlst.

De middeleeuwse bebouwing vindt plaats op nog steeds herkenbare lage wallen van klei vermengd met veen langs de beide oevers van de Ee. Achter deze oeverbebouwing verrijst, aan het zuidoostelijk eind, in de 13e eeuw en kerspelkerk, gewijd aan Sint Mauritius. Bij deze kerk, die eveneens op een verhoging van klei rust zal in 1339 een klooster van de Karmeliter orde worden gesticht.

Hoewel de economische basis van het vroege IJlst vooral zal hebben gelegen in de veeteelt, staat wel vast dat zich al spoedig een handelsfunctie heeft ontwikkeld. Bepalend daarvoor is de gunstige ligging aan het water van de Ee, die IJlst maakt tot een geschikte markt- en overslagplaats voor regionale producten als kaas, boter, vlees, huiden, vis en zout.

Bestuurlijk vormt de nederzetting met de aangrenzende grietenij al vroeg een eenheid, bestuurd door een "Ee-heer", een hoofdelling die tevens optreedt als rechter en grondheer.

In de tweede helft van de 13e eeuw, volgens overlevering in 1268, krijgt IJlst stadsrechten.

Aangenomen wordt dat uit deze periode de vestiging dateert van de Ee-heer, een lid van de Harinxma-familie, binnen de stad in de "Ylo-stein", een stins (stenen woonhuis) gelegen aan de Ee, tegenover de kerk.

Deze stins en de zware kerktoren vormen de enige versterkingen in het stadje dat voor zijn verdediging vooral is aangewezen op zijn ontoegankelijke ligging. Slechts de "Dij-grachten", achtergrachten voor afwatering en ontsluiting, die worden aangelegd evenwijdig aan de Ee aan weerszijden van de oeverbebouwing, bieden enige bescherming. Het gevolg is dat de stad periodiek ernstig te lijden krijgt van de twisten tussen Schieringers en Vetkopers, waarbij tenminste één keer, in 1495, de Ylo-stins wordt ingenomen door de Vetkoper-troepen.

Desondanks beleeft IJlst in de 14e en 15e eeuw een periode van bloei. De inwoners drijven handel met de Friese, Duitse en Scandinavische steden en bevaren IJssel en Rijn tot in Keulen. Uit deze tijd dateert de opkomst van de houthandel, de houtbewerking en de scheepsbouw, die nog steeds wordt gesymboliseerd door de middeleeuwse kogge in het gemeentewapen. De ontwikkeling van de handel komt voorts tot uitdrukking in het houden van markten en de aanwezigheid (ca. 1450) van een boterwaag bij de huidige kerkebrug.

De plattegrond van Jacob van Deventer (1560) toont een nederzettingsstructuur gevormd door gesloten lintbebouwingen aan weerszijden van de Ee, zich uitstrekkend van de Zijl, waar Geeuw en Wijmerts samenkomen tot het huidig Zuideinde en verbonden door een drietal bruggen. De achter-terreinen, begrensd door de Dij-grachten, zijn onbebouwd met uitzondering van het zuidoostelijk einde waar zich de kerk- en kloostergebouwen bevinden. De enige toegang over land is een wegverbinding naar de enkele kilometers noordwestelijker gelegen Hemdijk, een polderdijk ten zuiden van de inmiddels drooggevallen Middelzee. Deze landweg bereikt de stad langs de noordelijke oever van de Wijmerts, de tegenwoordige Zevenpelsen, en de Zijl-brug.

Inmiddels heeft IJlst aan het einde van de Middeleeuwen zijn positie als markt- en handelsplaats en als verkeersknooppunt verloren ten gunste van het opkomende Sneek. De oorzaak daarvan ligt vrijwel zeker in het zich verleggen van de belangrijke waterverbindingen als gevolg van het droogvallen van de Middelzee en de aanleg van een nieuwe westelijker gelegen vaarweg, de wijde Wijmerts.

Ondanks dat handhaaft de stad zich als centrum van houtbewerking en scheepsbouw.

Op de 17e-eeuwse kaarten van Nicolaas Geelkerken (1615), Johannes Blaeu (1649) en Christiaan Schotanus (1664, een bewerking van Blaeu) is te zien dat deze nijverheid zich ontwikkelt langs de oevers van de Wijmerts, de tegenwoordige Vaart, ten westen van de Zijl.

Afgebeeld staan, aan de Zuidkant binnen een inmiddels doorgetrokken Dij-gracht, verschillende werven en zagerijen met een drietal molens en enkele woonhuizen. Rond 1660 blijkt één van de molens te hebben plaatsgemaakt voor een ruimere toegang over land, die dan komt te liggen bij de huidige Stadslaan.

De plattegronden geven verder een afbeelding van de Ylostins, een tweetal woongebouwen met vierkante toren, omgeven door verdedigingsmuren. Niet aangegeven zijn de woonhuizen van enkele andere aanzienlijke families, als de Hettingastins en de Galamastins die zich aan weerszijden van de huidige kerkebrug bevonden zouden hebben. Wel afgebeeld is aan het huidige Uilenburg de Rispens-state, woonhuis van de IJlster gedeputeerde Schelto van Rispens, die rond 1650 tevens burgemeester van de stad was. Voorts dateren uit deze tijd een stadhuis met toren, gelegen bij de Kerkebrug (afgebroken in 1736) en het woonhuis "de Messingklopper" (1669) aan de Eegracht. De gebouwen van het Karmeliterklooster op het huidige Cloosterkampje blijken, na de verwoesting door een Geuzenbende in 1572, geheel te zijn verdwenen; slechts resteert de driebeukige romano-gotische kerk en haar zware toren met zadeldak.

De stagnatie in handel en scheepvaart in de 18e eeuw doen de vraag naar de Friese kofschepen afnemen waardoor de positie van de IJlster werven langzaam verslechtert. De uitleg van de stad, die dan omstreeks 1.000 inwoners telt komt als gevolg daarvan geleidelijk tot stilstand. Prenten daterend van rond 1790 tonen een afgenomen bedrijvigheid langs de Ee, waar de voormalige kaden een functie als bleek of overtuin hebben gekregen. Mogelijk wijzen de herbouw van het stadhuis (1770) en de stichting van een veemarkt, de stads-koemarkt (1783) op enig economisch herstel aan het einde van deze eeuw. De Franse tijd waarin de overzeese handel en scheepvaart geheel komen stil te liggen, maakt daaraan in elk geval een einde.

De kadastrale minute (ca. 1830) toont dan ook een ruimtelijk beeld dat weinig afwijkt van de 17e-eeuwse plattegronden; het meest opvallend is wel het verdwijnen van de kerk, die in 1824 is afgebroken. In de jaren 1830-1834 zal op het terrein van de koemarkt tegenover de huidige kerkebrug een nieuwe Hervormde Kerk tot stand komen. Verder blijkt de bebouwing enige uitbreiding te hebben ondergaan aan weerszijden van de Geeuw, noordoostelijk van de Zijl.

De mond van de oostelijke Dij-gracht is daarvoor in noordelijke richting verlegd, terwijl de Geeuw een versmalling heeft ondergaan. Ook langs de Ee blijven overtuinen en bleken te zijn uitgebreid ten koste van het vaarwater, wat erop wijst dat de oude nederzetting definitief haar betekenis voor de scheepvaart heeft verloren.

In de 19e eeuw leeft de scheepsbouw nog éénmaal op als na 1850 de terp-afgravingen in de klei-streek beginnen.

De uitbreiding van de binnenschipperij die daarvan het gevolg is doet de vraag naar vletten en pramen toenemen ten voordele van de IJlster werven en "bootje-makerijen".

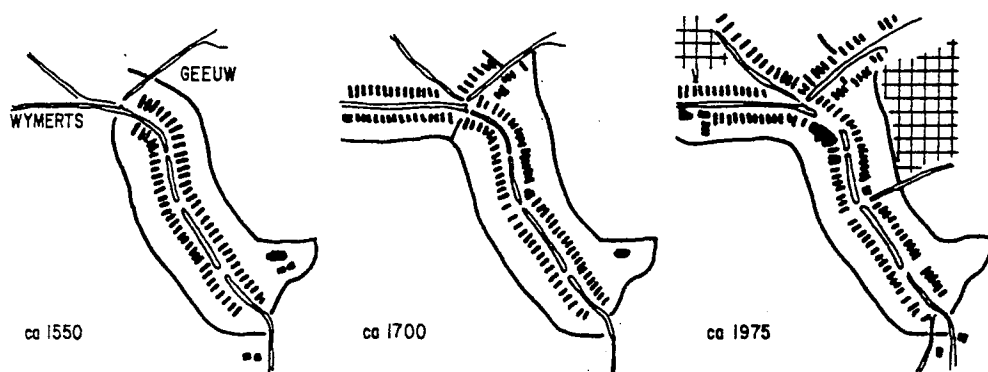
Een tweede economische impuls vormt de ontwikkeling van een schaatsen-, gereedschaps- en windmotorenindustrie voortkomend uit al langer bestaande huisnijverheid. Zo vestigt zich in 1865 het bedrijf van Jentje Nooitgedagt aan het noordelijk eind van de Ee, tegenover de ingang van de stad. De houtzaagmolens langs Geeuw en Wijmerds, waarvan er in 1860 nog 3 in gebruik zijn verdwijnen echter geleidelijk uit het stadsbeeld. Slechts "De Rat" bij de wijde Geeuw, overigens geen authentieke IJlster molen, herinnert nu nog aan de oude houtzagerijen.

Uit deze periode dateren verder de hervormde school, gebouwd in 1878 op de plaats van de in 1832 afgebroken waag, de Doopsgezinde kerk (1857) en een nieuwe, voorlopig laatste, herbouw van het stadhuis (1859). In 1885 komt, met de aanleg van de spoorlijn Sneek-Staveren het station gereed, waarnaar de noordelijke invalsweg tijdelijk Stationslaan zal heten. Het gebouw doet echter maar beperkte tijd dienst. In 1937 wordt het voorlopig, in 1941 definitief gesloten waarna in 1954 afbraak zal volgen.

Het verdwijnen van de molens langs Geeuw en Wijmerds en de verplaatsing naar buiten van de houtbewerkings- en scheepsbouwindustrie maken een geleidelijke verdichting van de noordelijke woonbebouwing mogelijk die onder andere tot uitdrukking komt in de bouw van het complex "De Kazerne", een 18-tal arbeiderswoningen aan het tegenwoordige Uilenburg (ca. 1900). Belangrijke wijzigingen in het ruimtelijk beeld zullen eerst in de na-oorlogse jaren ontstaan. Het aantal toegangen tot de oude kern wordt voor het eerst aanzienlijk uitgebreid door de aanleg van de Huizingastraat (1955, Zevenpelsen), de Sudergoweg (1968, Galamagracht) en een verbinding naar de Ruiterspolder ten zuidwesten (1975, Eegracht), terwijl een toegang tot de noordelijke Galamagracht in voorbereiding is. De na-oorlogse uitleg van de stad in noordelijke en oostelijke richting, waarvoor deze verbindingen worden aangelegd, is verder aanleiding voor een concentratie van winkel- en overige centrumvoorzieningen rond het noordelijk einde van de Ee.

Hier bevindt zich ook de "overkluizing", een 60 meter brede oeververbinding, aangebracht in 1950 om ruimte te scheppen voor de inmiddels sterk uitgebreide gereedschapsindustrie.

Samenvattend blijkt de ontwikkelingsgeschiedenis van IJlst vooral te worden gekenmerkt door de geleidelijke uitleg van de nederzetting langs het water in noordelijke richting, waarbij zich de centra van bedrijvigheid en bestuur hebben mee-verplaatst. Ingrijpende structurele wijzigingen zijn in dit proces achterwege gebleven, zoals blijkt uit onderstaande schematische weergave:

HUDIG RUIMTELIJK KARAKTER

In het huidig ruimtelijk beeld van de stad is dit historisch ontwikkelingsproces nog sterk herkenbaar. Karakteristiek voor IJlst is met name het gebied rond de Ee, waar het ontstaan ligt van de nederzetting. Hier bevindt zich het smalle vaarwater met een enkele waterstoep, omzoomd door hellende bleken en tuinen, waarachter aan weerszijden een straatje ligt met een gesloten bebouwing van hoofdzakelijk woonhuizen.

De beschoeiingen, oeverstroken, straten en bebouwingswanden volgen elk op eigen wijze het krommende verloop van het water waardoor een afwisselend en boeiend ruimtelijk beeld ontstaat, dat wordt ondersteund door een gedetailleerde inrichting van de openbare ruimte. Belangrijke elementen daarin zijn de geschoren heggen en eenvoudige houten hekwerken die de overtuinen van elkaar en van de straat scheiden.

De functie van de tuinen varieert, afhankelijk van de gebruikseisen van de tegenwoordige bewoners. Er zijn bleken en wasdrogerijen, siertuinen, aanlegplaatsen, moestuinen en parkeerterreintjes, waarbij het ontstane evenwicht tussen allerlei gebruiksmogelijkheden een belangrijke kwaliteit vormt.

De begrenzing van de tuinen en de straat wordt tevens aangegeven door een doorlopende rij linden die hier al in de 17e eeuw een plaats heeft gehad. De bestrating van de rijstrook is aan beide zijden opgenomen in een rabatwerk dat aan één kant aansluit op de stoepen voor de woningen.

De bebouwing bestaat in hoofdzaak uit 18e- en 19e-eeuwse woonhuizen met één bouwlaag, afgedekt door een zadel- of schilddak.

De breedte van de panden varieert overwegend van 5 tot 8 meter, terwijl de gevels gekenmerkt worden door een verticale indeling. De verscheidenheid van dakvormen, die overigens meestal hun nokrichting loodrecht op de voorgevelrooilijn hebben, leidt tot een afwisseling van top- en lijstgevels met verspringende goot- en nokhoogten.

De voorgevels zijn overwegend opgetrokken uit een rode gebakken steen, terwijl in zij- en achtergevels veel gele baksteen voorkomt. Enkele panden die in het verleden, vaak om redenen van constructieve aard, zijn voorzien van een pleisterlaag, zorgen voor een historisch begrijpelijke afwisseling in dit beeld.

Op de daken bevinden zich vooral rode pannen, met uitzondering van sommige eindschilden die een blauwe afdekking hebben. Waar dakkapellen voorkomen zijn deze direct op goten en lijsten geplaatst.

De achterterreinen hebben, hoewel er hier en daar uitbreidingen en bergplaatsen zijn opgetrokken, in meerderheid hun open karakter behouden. De lange smalle kavels worden in beslag genomen door flinke boompartijen, afgewisseld met sier- en moestuinen en plaatselijk een boerderij-erf met hooimijt. Hier en daar zijn de oude paden naar een "houtje" of "zet" over de Dij-grachten nog goed herkenbaar. Langs deze paden zijn enkele woonbebouwingen ontstaan die het open totaalbeeld verzwakken; datzelfde geldt voor een tweetal schoolgebouwen langs de westelijke Dij-gracht.

Het bovenbeschreven gebied, met de straten Galamagracht en Eegracht aan weerszijden van het water, vindt aan de zuidkant zijn beëindiging bij de samenvloeiing van de Dij-grachten en de Ee, met de sathen "de Hâlover" en "Stadzicht". De overgang van het besloten stadsbeeld naar het ruime weidelandschap levert hier een verrassend contrast op, dat echter enigszins wordt verzwakt door de in 1975 aangelegde wegverbinding naar de Ruiterspolder die, evenals de bijbehorende ophaalbrug, te groot van maat is. Ook een tweetal woonhuizen aan het einde van de Galamagracht past niet in de schaal van de overige bebouwing.

Noordelijker bevindt zich de zuideinster brug, een eenvoudige gemetselde overgang aan weerskanten waarvan ooit de kerk- en kloostergebouwen en de Ylo-stins lagen. Van het kerkelijk gebied resteert slechts het gedeeltelijk afgegraven kerkhof, gelegen op een verhoging tegen de oeverwal.

De herkenbaarheid van het ernaast gelegen "cloosterkampje" is sterk verminderd door de bouw van een serie auto-boxen en een loods voor landbouwwerktuigen; toch is uit de verkaveling en de aanwezige waterlopen nog steeds de situering van kerk en klooster te herleiden. De plaats waar zich, aan de overzijde van de Ee, de Ylo-stins heeft bevonden wordt nu ingenomen door een boerderij en enkele woonhuizen.

Naar het bestaan van de in 1710 afgebroken Stins-gebouwen verwijst slechts het "houtje" over de Dij-gracht, dat al op de plattegrond van Schotanus (1664) staat afgebeeld en - mogelijk - de kloostermoppen in enkele achter- en zijgevels.

Centraal in oud-IJlst ligt de, eveneens gemetselde, kerkebrug waarbij zich al in de 15e eeuw het markt- en bestuurscentrum heeft bevonden. Naast het 19e-eeuwse stadhuis dat daaraan nog herinnert bevindt zich de in 1968 aangelegde Sudergoweg die, evenals het ernaast gelegen parkeerterrein, afbreuk doet aan het besloten stadsbeeld. Aan de overzijde van het water is het voormalige koemarktterrein nog herkenbaar aan enkele dwarsgeplaatste woningen. Het terrein wordt nu ingenomen door de vroeg 19e-eeuwse Hervormde kerk, een eenvoudig gebouw met zuidelijke dwarsbeuk en aan de grachtzijde een vierkante toren met achtkantige spits.

Bij het noordelijk eind van de Ee bevindt zich de kiele-brug, een "heechhoutje" dat al door Geelkerken (1615) werd afgebeeld. Terzijde van het voornamelijk 17e-eeuwse woonhuis "de Messingklopper" staat hier het eenbeukige Doopsgezinde kerkje, daterend uit de 19e eeuw. Naast het zogenaamde "domineeshuis" aan de Galamagracht bevindt zich nog de toegang naar een voormalige boerderij aan de Dijgracht; het boerderijterrein wordt nu echter in beslag genomen door een parkeergebied. Even noordelijker, tussen de huizen Galamagracht 21 en 22 is nog het Sneekerp pad te herkennen, een voormalig voetpad dat nu echter eindigt bij de Dijgracht.

Het Ee-gebied vindt zijn noordelijke beëindiging in de "overkluizing", aangebracht in 1950. Hoewel de ingreep, in samenhang met de ontwikkeling van bedrijvigheid aan het Noordeinde, historisch begrijpelijk is, leveren functie en inrichting van het gebied een zwak ruimtelijk beeld op: het uitsluitende gebruik als parkeerterrein, het ontbreken van een herkenbaar profiel, de onderbreking van de bomerij en een tekort aan detaillering maken de overkluizing tot een wat schaalloos element dat zich niet voegt in de zorgvuldig ingerichte omgeving.

Datzelfde geldt voor de ophaalbrug bij de Zijl, die ten opzichte van de aangrenzende straatjes bepaald overgedimensioneerd is.

De latere uitleg van de stad in de 17e en 18e eeuw heeft zich voornamelijk afgespeeld langs de oevers van de voormalige Wijmer, de tegenwoordige Vaart, met de straten Uilenburg ten zuiden en Zevenpels ten noorden. De maat van het water en de aanwezigheid van een draaikom bij de Zijl leveren een aanzienlijk ruimer en minder besloten beeld op dan de aanleg langs de Ee. De openbare ruimte is minder kleinschalig gedetailleerd, de rijstroken zijn breder en de bomenrijen, hier gevormd door populieren, worden herhaaldelijk onderbroken. Het gebruik van de ook hier aanwezige overtuinen wijst nog steeds op de bedrijvigheid waaraan dit gebied zijn 17e-eeuwse ontwikkeling dankt: opslag van hout en bouwmaterialen, scheepshellinkjes, waaronder enkele met "bootje-kranen", laad- en loskaden en parkeerterreinen. Ook in de bebouwing, die hoofdzakelijk bestaat uit woonhuizen, bevindt zich nog hier en daar een bedrijfje en een enkele boerderij. De karakteristiek van de bebouwing en haar achterterreinen komt overigens in hoge mate overeen met die in het Ee-gebied.

Het Uilenburg, waar zich de meeste van de genoemde bedrijven bevinden, wordt gekenmerkt door een bebouwing met een verhoudingsgewijs groot aantal topgevels. De bleken en kaden zijn hier, door de kromming van de draaikom in de Vaart, gevarieerd van diepte en ook het gebruik wisselt sterk. Door de bedrijvigheid is een deel van de stoepen langs de klinkerstraat niet aanwezig, dan wel verdwenen. Hoewel de inrichting van de openbare ruimte betrekkelijke rommelig is levert de afwisseling in maten en functies toch een alleszins aanvaardbaar beeld op.

De beëindiging van het Uilenburg wordt gevormd door het complex "De Kazerne", bestaand uit rug-aan-rug gebouwde arbeiderswoningen, en de Rispenstate, tegenwoordig een 19e-eeuws voornaam woonhuis met grote boerderij aan het water. Het stateterrein met zijn erfbeplanting van hoog opgaande populieren biedt een waardevol vergezicht over het weidelandschap achter de Dij-gracht, waaraan echter enigszins afbreuk wordt gedaan door de bij de boerderij behorende voedersilo.

Veel meer een woon-karakter heeft de tegenwoordige Zevenpels ten noorden van de Vaart. Hoewel de toegang vanaf de Zijlbrug is verarmd door het aanbrengen van een brede klinkerbestrating tot aan het water, heeft het middendeel, met zijn stoepen en overtuinen zijn karakter als een voornaam woongebied behouden.

De statige bebouwingswand, waarin veel lijstgevels voorkomen, wordt enigszins verzwakt door de doorbraak van de Huizingastraat, een verbinding met het noordelijk woongebied uit de 50er jaren.

Een duidelijke beëindiging als op het Uilenburg is hier niet aanwezig: de woonbebouwing wijkt abrupt terug om plaats te maken voor een aantal grootschaliger bedrijven langs de vaart, een voortzetting van de werven-, motoren- en houtbewerkingsnijverheid die zich eerder aan Uilenburg en Zevenpelsen ontwikkelde.

De houtopslag langs het water en de boten op de hellingen leveren overigens een boeiend en begrijpelijk decor voor het woongebiedje langs de vaart.

Eveneens daterend uit de 17e eeuw is de uitleg van IJlst langs het andere vaarwater, de Geeuw. Langs de noordelijke oever daarvan ligt de Geeuwkade, tegenwoordig bebouwd met woonhuizen uit de 19e en 20ste eeuw. Bomen, hagen en bleken ontbreken hier; de verbrede klinkerstraat wordt begrensd door een parkeerstrook langs de kade en door voortuinen voor de woningen. Wel van belang is de beëindiging bij een boerderij met een brugje, de voormalige "Geeuwklap" over de opvaart naar de ten noorden gelegen scheepswerf. De woonbebouwing aan het water zet zich overigens voort voorbij deze brug.

De Popmawal aan de overzijde, genoemd naar een 17e-eeuwse aanzienlijke familie, heeft een afwisselender beloop. Bij de toegang bevindt zich achter de laat-19e-eeuwse voormalige Gereformeerde kerk een achterbebouwing in twee bouwlagen die reeds bij Geelkerken (1615) staat afgebeeld. Door de in de 18e eeuw uitgevoerde versmalling van het vaarwater is tussen deze bebouwing en de kade een verwijde ruimte ontstaan die echter nu, door het ontbreken van enige inrichting, een verarmde indruk maakt. De langs het water lopende klinkerstraat lijkt te eindigen bij een tweetal huisjes met kleine tuinen aan de Geeuw, een restant van een verdwenen oeverbebouwing die hier vanaf de 17e eeuw ontstond. Door een smalle dwarsstraat, waaraan enkele woonhuizen staan is nu een tweede bebouwing evenwijdig aan het water te bereiken. De woonhuizen in dit gebiedje zijn alle opgetrokken in één bouwlaag en merendeels afgedekt met een schildkap; veel panden zijn witgepleisterd en/of -geverfd.

De stoepen langs de teruggelegde streek zijn goed bewaard gebleven, de diepe overtuinen aan het water worden gescheiden door geschoren hagen en begeleid door een rij linden, terwijl aan de achterzijde van de huizen de opvaart vanuit de Dijgracht nog aanwezig is.

Het contrast tussen de besloten doorgang en de ruime en groene aanleg daarachter is bijzonder waardevol. Eveneens boeiend is de ontwikkeling van het straatje dat zich bij de doorgang en langs de streekbebouwing geleidelijk versmalt om te eindigen als een klinkerpad naar de tuinen bij de dijgrachtmond. Deze tuinen met hun hoge boombegroeiing rond een thee-koepeltje vormen een sterke beëindiging van de Popmawal.

De teruglegging van de woonhuizen langs de Geeuwkade en de Popmawal maakt vanaf de Zijlbrug een ver-gezicht mogelijk op de zich verwijdende Geeuw en het daarachter gelegen Sneek. Deze doorkijk over het water- en weidelandschap met aan de Geeuw de voormalige houtzaagmolen "De Rat" vormt één van de karakteristiekste beelden van IJlst.

**AANGEWEZEN
GEBIED**

De beschreven kwaliteiten van de bebouwing van IJlst, waartoe 63 beschermde monumenten in de zin van de Monumentenwet behoren, de karakteristieke inrichting van de openbare ruimten en de herkenbaarheid van de ontwikkelingsgeschiedenis in het stadsbeeld rechtvaardigen een aanwijzing als beschermd stadsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet. De omgrenzing van het gezicht wordt daarbij in hoofdzaak gelegd langs de buitenzijde van de dijgrachten, waarbij echter wordt onderkend dat ook het daarbuiten gelegen open weidelandschap een belangrijke bijdrage levert aan het historisch stadsbeeld. In het gezicht worden voorts opgenomen de visuele beëindigingen van het stedelijk beeld in de boerderijen "De Hâlover", "Stadzicht" en Rispens-state met hun directe omgeving.

**RESULTAAT GEVOERD
OVERLEG**

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 20 van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad van IJlst, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Rijksplanologische Commissie gehoord inzake het voorstel om IJlst aan te wijzen als beschermd stadsgezicht.

Genoemde instanties hebben positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen bescherming en kunnen instemmen met het in procedure gebrachte omgrenzingsvoorstel.

Het College van Gedeputeerde Staten heeft er daarbij op gewezen dat de gemeenteraad van IJlst met het vaststellen van het bestemmingsplan "IJlst, bebouwde kom" reeds is vooruitgelopen op de aanwijzing als beschermd stadsgezicht.

**RECHTSGEVOLG
AANWIJZING**

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen stadsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 5 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd stadsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Het doel van de aanwijzing is de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van Oud-IJlst te onderkennen als een zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkeling binnen de stad. Dat behoeft veranderingen niet uit te sluiten, maar kan basis zijn voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt. Vooruitlopend op de aanwijzing zijn door de gemeenteraad van IJlst reeds beschermende maatregelen genomen.

Het op 2 december 1980 vastgestelde en inmiddels onherroepelijke bestemmingsplan "IJlst, bebouwde kom" biedt in voldoende mate de basis waarop de aanwezige historisch-stedebouwkundige waarden kunnen worden veiliggesteld.

Omdat de wettelijk voorgeschreven herziening uit oogpunt van bescherming niet tot aanpassing zal behoeven te leiden, kan deze achterwege blijven.